“INKLYUZIV TA’LIM. GOSPITAL PEDAGOGIKA” FANIDA DASTURIY-METODIK TA’MINOTNING KOMPONENTLARI

Azamxonov Baxodir Sayitkamolxonovich
Farg’ona davlat texnika universiteti

Annotatsiya
Mazkur maqolada “Inklyuziv ta’lim. Gospital pedagogika” fani uchun yaratilgan dasturiy-metodik ta’minotning asosiy komponentlari tahlil qilingan. Jumladan, o‘quv-metodik materiallar, elektron ta’lim resurslari, interaktiv topshiriqlar, raqamli baholash vositalari, adaptiv ta’lim texnologiyalari hamda pedagogik diagnostika elementlarining mazmuni va vazifalari yoritilgan. Dasturiy-metodik ta’minotning talabalarda inklyuziv ta’lim sohasiga oid kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish, gospital ta’lim muhitida pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish va raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati asoslangan. Shuningdek, ta’lim jarayonida integrativ, adaptiv va kommunikativ yondashuvlarni amalga oshirish imkoniyatlari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: *inklyuziv ta’lim, gospital pedagogika, dasturiy-metodik ta’minot, kommunikativ-kollaborativ, monitoring-diagnostik, raqamli texnologiyalar*

KIRISH

Uzoq muddat davolanayotgan bolalar ta’limi bo‘yicha normativ-huquqiy asoslar, xususan, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid tartiblar hamda statsionar va uzoq muddatli ambulator davolanishdagi bolalar uchun ta’limni tashkil etish masalasiga qaratilgan hukumat qarorlari bo‘lajak o‘qituvchining vazifasini aniqroq ko‘rsatadi: pedagog bola bilan individual ishlashi, ota-ona va tibbiyot xodimi bilan muvofiqlashishi, ta’lim mazmunini moslashtirishi, psixologik qo‘llab-quvvatlashga e’tibor berishi kerak. “Mehrli maktab” faoliyatini yo‘lga qo‘yish bo‘yicha qarorlar bu jarayonning tashkiliy modelini kengaytirib, davolanish sharoitida ham ta’limning uzluksizligi va bolani ijtimoiy muhitdan ajratmaslik zaruratini mustahkamlaydi[1-3].

Xalqaro ilmiy yondashuvlarda inklyuziya alohida bolani “mavjud tizimga moslashtirish” emas, balki ta’lim tizimini turli ehtiyojlarga mos holda o‘zgartirish jarayoni sifatida talqin qilinadi. UNESCOning inklyuziya haqidagi hisobotlarida “barcha uchun ta’lim” g‘oyasi nafaqat imkoniyati cheklangan bolalarni qamrab olish, balki ta’lim muhitidagi to‘siqlarni aniqlash va bartaraf etish vazifasini ham o‘z ichiga olishi qayd etiladi. Nogironlar huquqlari bo‘yicha xalqaro sharhlarda inklyuziv ta’limni ta’minlash maktab, oila, jamoa va davlat institutlarining birgalikdagi mas’uliyati ekanligi ta’kidlanadi. Shu jihatdan dasturiy-metodik ta’minot mazmuni bo‘lajak o‘qituvchini alohida sinf xonasiga emas, balki o‘zaro bog‘langan subyektlar tizimiga tayyorlashi lozim.

Tadqiqot doirasida dasturiy-metodik ta’minot quyidagi uch mezon asosida belgilanadi. Birinchidan, u fan mazmunini real kasbiy vaziyatlar bilan bog‘laydi. Talaba inklyuziv ta’limning huquqiy asoslari, gospital pedagogikaning zarurati, “Mehrli maktab”, uy ta’limi, imkoniyati cheklangan bolalar toifalari, pedagogik nazariyalar, individual dasturlar, ijtimoiylashuv metodlari va interfaol usullarni

o‘rganadi, biroq bu bilimlar alohida-alohida qolmasdan amaliy vazifalarga aylantiriladi. Ikkinchidan, u subyektlararo hamkorlikni loyihalashga xizmat qiladi. Uchinchidan, u o‘quv natijasini baholash va qayta moslashtirish uchun monitoring-diagnostik mexanizm yaratadi.

Maxsus pedagogika va inklyuziv ta’limga oid milliy adabiyotlarda ta’lim jarayonini bolaning individual rivojlanishi, mavjud imkoniyatlari va ehtiyojlariga ko‘ra moslashtirish zarurligi qayd etiladi. Maxsus pedagogika asoslarida diagnostika, korreksiya, kompensatsiya, individual yondashuv, ijtimoiy moslashuv va pedagogik qo‘llab-quvvatlash tushunchalari markaziy o‘rinni egallaydi. Mazkur tushunchalar “Inklyuziv ta’lim. Gospital pedagogika” fanida qayta talqin etilganda, bo‘lajak o‘qituvchi nafaqat maxsus ehtiyojlarni bilishi, balki bu ehtiyojlarni umumiy ta’lim mazmuni, raqamli resurs, ota-ona bilan maslahat, tibbiy cheklov va formativ baholash bilan bog‘lay olishi zarur bo‘ladi[2-5].

Dasturiy-metodik ta’minotning dissertatsion talqini “subyektlar faoliyatini tashkil etish” kategoriyasi bilan uzviy bog‘langan. Bu kategoriyada bola/o‘quvchi, talaba, fan o‘qituvchisi, maxsus pedagog, amaliyotchi o‘qituvchi, ota-ona, tibbiyot xodimi, psixolog, tyutor, ta’lim muassasasi rahbariyati, sinfdoshlar yoki guruhdoshlar va ijtimoiy hamkorlar o‘zaro munosabatda bo‘ladi. Agar ushbu subyektlarning vazifalari oldindan belgilanmasa, inklyuziv ta’lim alohida yaxshi niyatlar yig‘indisi bo‘lib qoladi. Dasturiy-metodik ta’minot esa subyektlar faoliyatini maqsad, vosita, vaqt, mas’ul shaxs, kutiladigan natija va teskari aloqa nuqtalari orqali tartibga soladi.

Ilmiy adabiyotlarda inklyuziv pedagogika o‘qituvchidan ta’limdagi farqlarni istisno sifatida emas, tabiiy didaktik holat sifatida qabul qilishni talab etishi bilan izohlanadi. Ainscow, Florian va boshqa tadqiqotchilar inklyuziv amaliyotning muvaffaqiyati o‘qituvchining hamkorlikka ochiqligi, sinf va maktab madaniyatini o‘zgartira olishi hamda bolalarning ovozini eshita olishi bilan bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Shuning uchun dasturiy-metodik ta’minot bo‘lajak o‘qituvchini tayyor javoblarni yodlashga emas, pedagogik vaziyatni tahlil qilish, to‘siqlarni aniqlash va bir nechta yechimni sinab ko‘rishga yo‘naltirishi kerak.

Mazkur yondashuvdan kelib chiqib, dasturiy-metodik ta’minotning uch komponenti ajratildi: mazmuni-texnologik komponent, kommunikativ-kollaborativ komponent va monitoring-diagnostik komponent. Ularning har biri mustaqil vazifaga ega bo‘lsa-da, amalda bir-biridan ajralmaydi. Mazmuni-texnologik komponent talaba “nimani va qanday o‘rganadi?” degan savolga javob beradi; kommunikativ-kollaborativ komponent “kim bilan va qanday hamkorlikda ishlaydi?” degan savolni ochadi; monitoring-diagnostik komponent esa “natija qanday aniqlanadi va keyingi moslashtirish qanday bajariladi?” degan savolni hal qiladi.

1-jadval. Dasturiy-metodik ta’minot komponentlarining umumiy tavsifi

Komponent	Asosiy mazmun	Fan doirasidagi amaliy ifoda	Kutiladigan pedagogik natija
Mazmuni-texnologik	Fan mavzulari, modullar, interfaol metodlar,	Ma’ruza, seminar, mustaqil ta’lim, keys, loyiha,	Talaba inklyuziv-gospital vaziyatni metodik jihatdan

	individual dasturlar, adaptiv kontent, raqamli resurslar, amaliy va kvazikasbiy topshiriqlar.	elektron resurs banki va o‘quv topshiriqlari majmuasi.	loyihalaydi va moslashtirilgan ta’lim yechimi ishlab chiqadi.
Kommunikativ-kollaborativ	Bola, ota-ona, pedagog, maxsus pedagog, psixolog, tibbiyot xodimi va ta’lim muassasasi o‘rtasidagi hamkorlik algoritmlari.	Maslahat ssenariysi, muloqot xaritasi, kichik guruhdagi ish, jamoaviy loyiha, ota-ona bilan qayta aloqa shakllari.	Talaba subyektlar o‘rtasida vazifalarni taqsimlaydi, pedagogik etikaga rioya qiladi va hamkorlikni muvofiqlashtiradi.
Monitoring-diagnostik	Individual ehtiyojlarni aniqlash, rivojlanish dinamikasini kuzatish, formativ baholash, rubrika, checklist, elektron portfolio va tahlil.	Kirish diagnostikasi, kuzatuv varaqasi, progress xaritasi, refleksiya kundaligi, baholash mezonlari, adaptiv tavsiya.	Talaba dalillarga asoslangan qaror qabul qiladi, ta’lim yo‘nalishini qayta moslashtiradi va natija dinamikasini izohlaydi.

Mazmuni-texnologik komponent dasturiy-metodik ta’minotning didaktik yadrosini tashkil etadi. Uning mazmuni fan dasturidagi mavzularni kasbiy faoliyatga yaqinlashtirish, ularni talaba bajarishi mumkin bo‘lgan loyiha, keys, mashq, elektron kontent va metodik vazifaga aylantirish bilan belgilanadi. Fan dasturida inklyuziv ta’limning predmeti, huquqiy asoslari, “Mehrli maktab” va uy ta’limi, inklyuziv ta’limning ijtimoiy fenomen sifatidagi mazmuni, integratsiya va inklyuziya farqlari, imkoniyati cheklangan bolalar toifalari, bolalarni jalb etish, O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi, pedagogik nazariyalar, individual dasturlar, o‘quv muhiti, interfaol usullar, o‘qituvchi va ota-onalarga pedagogik-psixologik maslahat berish kabi mavzular izchil berilgan. Mazkur mavzularning o‘zi hali komponentni yaratmaydi; komponent ular orasida texnologik bog‘lanish o‘rnatilganda shakllanadi.

Mazmuni-texnologik komponentda har bir mavzu uch darajada qayta ishlanadi: nazariy tushuncha, metodik operatsiya va amaliy mahsulot. Bu komponentning asosiy ichki bloklari quyidagilardan iborat: o‘quv mazmuni bloki, metodik vazifalar bloki, adaptiv kontent bloki, raqamli resurslar bloki, interfaol-metodik usullar bloki va kvazikasbiy loyihalar bloki. O‘quv mazmuni bloki fan mavzulari va asosiy tushunchalarni qamrab oladi. Metodik vazifalar bloki mazkur mavzularni pedagogik muammoga aylantiradi. Adaptiv kontent bloki bir xil mavzuni turli darajada, turli formatda va turli sur’atda berish imkonini yaratadi. Raqamli resurslar bloki elektron materiallar, onlayn test, video izoh, audio topshiriq, interaktiv prezentatsiya, QR-kodli

manbalar va elektron portfolio elementlarini o‘z ichiga oladi. Kvazikasbiy loyihalar bloki esa talabaning real ishga o‘xshash vaziyatlarda qaror qabul qilishini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirova F.U. Inklyuziv ta’lim: nazariya va amaliyot: darslik. – Chirchiq: Yangi Chirchiq book, 2022. – 246 b.
2. Qodirova F.U., Po‘latova D.A. Inklyuziv ta’lim: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Zebo Print, 2022. – 142 b.
3. Qodirova F.U., Azamqulova D.A. Maxsus pedagogika asoslari: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Zebo Print, 2023. – 116 b.
4. Xamidova M.U. Maxsus pedagogika: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 164 b.
5. Nazarova D.A., Mamarajabova Z.N. Maxsus pedagogika: darslik. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2019. – 420 b.